

MARJATTA PALANDER JA HELKA RIIONHEIMO

Miten Raja-Karjalan murre eroaa suomesta?

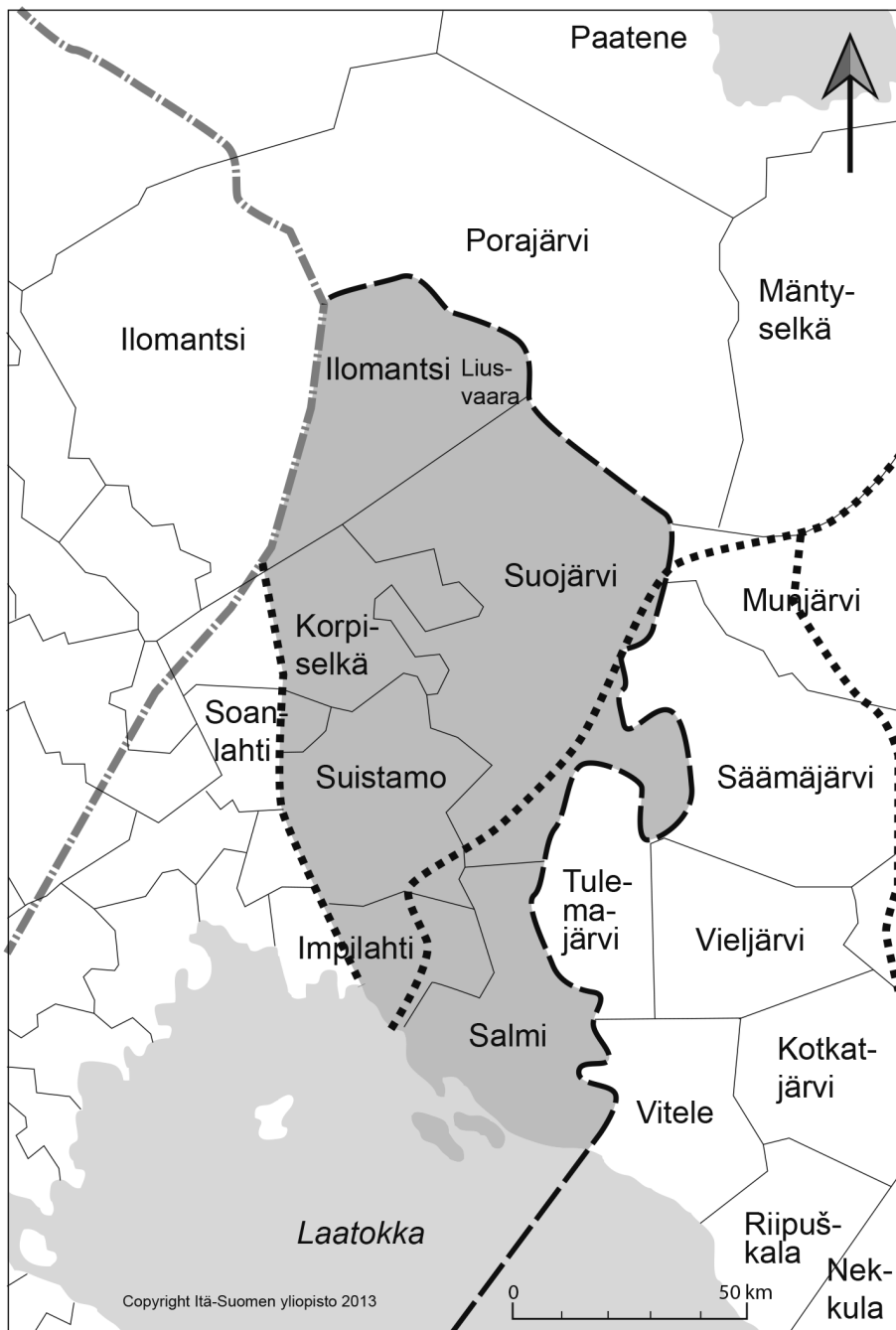
Rajakarjalaistaustaiset pohjoiskarjalaiset kuuntelutestissä

1. Johdanto

Suurella osalla Suomen karjalankielisistä on juuret Raja-Karjalassa, josta karjalaiset evakuoitiin toisen maailmansodan aikana muualle Suomeen ja asutettiin sodan jälkeen Pohjois-Karjalaan, Pohjois-Savoon, Etelä-Kainuuseen sekä osin myös Pohjanmaalle (Sarhimaa 2017, 21). Karjalan kieli on Suomessa autoktoninen eli kotoperäinen vähemmistökieli, ja sitä on maassamme puhuttu yhtä kauan kuin suomeakin (mts.18). Karjalan kielellä ei kuitenkaan ole missään vaiheessa ollut virallista asemaa, ja karjalaisten asuttamisesta suomenkielisille alueille seurasi vähemmistökielen nopea hiipuminen ja sulautuminen valtakieleen. Karjalankieliset asuivat vain harvoin yhteisöissä, joissa kieltä olisi käytetty päivittäin. Siksi karjalan puhujat ovat nykypäivänä harvassa jo Itä-Suomessakin, missä rajakarjalaisten jälkeläisiä asuu vielä tuhansittain.

Raja-Karjalan karjalankielistä aluetta ovat olleet Ilomantsin itäkylät, Impilahti, Korpiselkä, Suistamo, Suojärvi ja Salmi (kartta 1). Etenkin Ilomantsissa ja Korpiselässä on puhuttu varsinaiskarjalan etelämurteita ja Salmissa livvinkarjalaa. Impilahti, Suistamo ja Suojärvi ovat olleet pitäjiä, joissa on puhuttu molempia karjalan päämurteita. Raja-Karjalan kielioloihin on erityisesti 1800-luvulta alkaen ollut vaikuttamassa myös suomen kieli, eniten alueen länsiosissa. (Uusitupa–Koivisto–Palander 2017, 81–84; Sarhimaa 2017, 30–31, 45–46.) Ensimmäisen sukupolven rajakarjalaissiirtolaisista useimmat ovat puhuneet karjalaa lapsuudenkodissaan, tai kieli on ollut heille tuttu lähiympäristöstä. Raja-Karjalassa syntyneiden siirtolaisten lapset ja lapsenlapset eivät välttämättä ole enää itse aktiivisesti puhuneet karjalan kieltä, mutta he ovat kuulleet sitä vanhemmiltaan tai isovanhemmiltaan.

Karjalankielisiä on arvioitu nykyään olevan Suomessa 5 000–11 000. Arviot vaihtelevat sen mukaan, millaista kielitaitoa on pidetty kriteerinä. Karjalan kieltä edes jossain määrin ymmärättäviä ja karjalaiseen kieliyhteisöön kuuluvia on optimistisimpien arvioiden mukaan ajateltu olevan jopa 30 000. (Jeskanen 2005, 277–278; Hämynen 2013, 197, 205;

Kartta 1. Raja-Karjalan karjalankielinen alue (merkitty harmaalla). Pisteviiva alueen länsiosissa osoittaa suomen ja varsinaiskarjalan etelämurteiden rajan. Idempi pisteiviiva erottaa eteläpuolelle jäävän luvvinkarjalan alueen.

Laakso–Sarhima–Spiliopoulou Åkermark–Toivanen 2015, 107–108; Sarhima 2017, 112–115.) Karjalan kieli on kuitenkin sekä Suomessa että Venäjällä uhanalainen, ja sitä on pyritty 1990-luvulta lähtien elvyttämään mm. kielipesien, kaunokirjallisuuden, kielikurssien ja joukkoviestimien avulla (Pyöli 2007; Lemmetyinen 2015, 93–95).

Tässä artikkelissa selvitetään, miten Pohjois-Karjalaan asutetut rajakarjalaiset ja heidän jälkeläisensä tunnistavat karjalan kielen piirteitä kuuntelutestissä. Tutkimus kuuluu kansanlingvistiikan alaan, jonka kohteena ovat maallikoiden havainnot ja käsitykset kielestä. Kansanlingvistisen tutkimuksen avulla pyritään valottamaan sitä, millaisista kielenpiirteistä tavalliset kielenkäyttäjät ovat tietoisia, miten (millaisella sanastolla ja terministöllä) he havainnoistaan puhuvat ja millaisia käsityksiä heillä ylipäätään on kielestä, sen vaihtelusta ja muuttumisesta. Kielitietoisuuden ohella kansanlingvistiikka tutkii myös kieleen liittyviä asenteita. (Palander 2000, 440–441; Mielikäinen–Palander 2014, 11–12.)

Tutkimuksen tavoitteena on vastata seuraaviin kysymyksiin:

- 1) Millaisiin äänteellisiin, muoto-opillisiin, sanastollisiin, lauseopillisiin tai muihin kielenpiirteisiin rajakarjalaistaustaiset pohjoiskarjalaiset kiinnittävät huomiota kuunnellessaan testitilanteessa rajakarjalaista puhetta?
- 2) Millaisia testiin osallistuneet ovat karjalan kielen hahmottajina?
- 3) Mitä kuuntelutestin tuloksista voidaan päätellä rajakarjalaistaustaisten karjalan kielen hallinnasta?

Esittelemme ensin luvussa 2 kuuntelutestimenetelmän sekä informantit. Luvuissa 3 ja 4 tarkastelemme kuuntelutestin tuloksia. Luvun 5 tarkoituksena on muodostaa kokonaiskuva siitä, miten testiin osallistuneet ryhmittyvät havaintojensa perusteella. Luvussa 6 arvioimme kuuntelutestiä menetelmänä ja tarkastelemme, millaisia mahdollisuuksia tulosten perusteella voidaan nähdä karjalan kielen voimaannuttamisessa nyky-Suomessa.

2. Kuuntelutestin esittely

Kansanlingvistiikassa kuuntelutestejä on käytetty jo 1980-luvulta lähtien. Testeillä on pyritty selvittämään, miten tunnettuja alueelliset tai sosiaaliset puhekielen varieteetit ovat ja millaisten kielenpiirteiden perusteella niitä erotellaan. Kuuntelutesteissä on käytetty aitoa puhekieltä (esim. Niedzielski–Preston 2000, 82–95; Kerswill 2002; Nuppenen 2011), natiivipuhujien lukemia sanalistoja (Morris 2010), aitoja ja imitoituja näytteitä yhdessä (Evans 2002; Purschke 2010) sekä keinotekoisesti manipuloitua puhekieltä (Gooskens–Bezooijen 2002). Kuuntelutesteillä on tutkittu mm. sitä, missä määrin tieto tai oletukset puhujan taustasta vaikuttavat havaintoihin (Niedzielski 1999; Vaattovaara 2012).

Käsillä oleva tutkimus on saanut alkunsa Itä-Suomen yliopiston Raja-Karjalan murteita koskevassa FINKA-hankkeessa.¹ Kansanlingvivististä tarkastelua varten hankkeessa koottiin teemahaastatteluaineisto, jonka informantteina on joukko alkuaan Pohjois-Karjalaan asutettuja rajakarjalaisia tai heidän jälkeläisiään. Haastatteluja on 31, ja niissä keskusteltiin informanttien omista karjalan kieleen liittyvistä muistoista, siirtokarjalaisuudesta, karjalan kielen käytöstä sekä karjalan nykytilasta ja tulevaisuudesta. Haastattelu sisälsi kaksi testiä: imitointitestin, jossa informantteja pyydettiin muistelemaan, miten karjalan kieltä puhuttiin heidän lapsuudenkodissaan, ja sen jälkeen rajakarjalaismurteen kuuntelutestin. Suurinta osaa informanteista haastateltiin kahden kesken. Viidessä haastattelussa oli mukana muitakin perheenjäseniä, kuten aviopuoliso, sisar tai lapsi perheeseen, jotka paikoin kommentoivat keskustelussa esiin tulleita asioita. Artikkelissamme otamme kuitenkin huomioon vain kuuntelutestin varsinaisten informanttien kommentit. Näitä informantteja on yhteensä 31.²

Informantit edustavat viittä pitäjää, jotka ovat Ilomantsi (yksilötunnuksissa Ilo), Impilahti (Imp), Suistamo (Suis), Suojärvi (Suoj) ja Salmi. Kolmen informantin vanhemmat ovat eri pitäjistä, toinen Suistamolta ja toinen Suojärveltä (tunnuksena Suis-Suoj). Kahta lukuun ottamatta haastateltavien lapsuuskodin kieli on ollut karjala, joko varsinaiskarjalan etelämurre tai livvinkarjala. Karjalankielisistä poikkeavista informanteista toinen on syntynyt Suistamolla ja viettänyt lapsuutensa karjalankielisessä kylässä, mutta hänen perhetaustansa on ollut suomenkielinen. Toinen puolestaan on pohjoiskarjalainen, joka on asunut impilahtelaisentyisen siirtokarjalaisen naapurina lapsuudestaan lähtien kymmeniä vuosia ja tottunut tarkkailemaan tämän kieltä. Päätimme ottaa heidät testiryhmään, koska heillä on ollut pitkäaikaisia läheisiä kontakteja rajakarjalaismurteiden puhujiin ja heidän kommenttinsa ovat paljolti samanlaisia kuin karjalaiskuihin kuuluvilla. Kaikki informantit ovat ei-lingvistejä, mutta muutamat heistä ovat osallistuneet kansalaisopistotasoisille karjalan kielen kursseille aikuisiässä.

Teemahaastattelut on äänitetty vuosina 2012–2013. Informantit ovat syntyneet v. 1917–1969. Haastateltavista käytetään tunnuksia, jotka koostuvat informantin rajakarjalaisen taustapitäjän lyhenteestä sekä syntymävuodesta (esim. Imp-1929). Informantit, joilla ei ole karjalankielistä perhetaustaa, on merkitty asteriskilla (esim. *Suis-1924).

Kuuntelutestissä informantit kuuntelivat noin puolentoista minuutin pituisen näytteen, jossa puhuu v. 1900 syntynyt nainen. Näytteen puhuja on syntyisin Ilomantsin itäpuolisesta, karjalankielisestä naapuripitäjästä Porajärveltä, mistä hän on muuttanut avioliiton myötä Ilomantsin Liusvaaraan 17-vuotiaana (kartta 1). Kun Raja-Karjala luovutettiin Neuvostoliitolle 1944, hän siirtyi perheeseen nykyiseen Ilomantsiin. Näyte on tallennettu v. 1975. Näytteen kieli edustaa varsinaiskarjalan etelämurretta. Puhujan

1 FINKA = Suomen ja karjalan rajalla: näkökulmia lähisukukieliin ja niiden murteisiin (Suomen Akatemia 137479, 2011–2014). Artikkelit liittyvät myös hankkeeseen Muutto ja kielellinen eriytyminen: karjala Tverissä ja Suomessa (KATVE; SA 314848, 2018–2022).

2 Imitointitestissä informantteja oli 32, sillä erään haastateltavan paikalla ollut sisar osallistui imitointitehtävään. Hän ei kuitenkaan kommentoinut kuuntelutestin näytettä.

syntymäpaikka Porajärvellä ei ole kuulunut varsinaiseen Raja-Karjalaan, mutta se on sijainnut aivan rajakarjalaiskylien naapuruuudessa. Näytteessä on suomen kielen piirteitä, jotka voivat olla peräisin jo Liusvaaran ajoilta – rajakarjalaismurteethan ovat vanhastaan olleet sekakoosteisia (ks. luku 1). Pääosin suomalaispiirteet lienevät kuitenkin tarttuneet idiolektiin siirtolaisaikana. Näyte on seuraavassa litteroituina.

kumba minä niitä en lapšuuvesta muissa. ne ol pitkäm matkam piässä mit oli ne kuulu. niitä piti lähtie nää- kärrilöil_ajettii hevosila monet monet, kyläv välit. kuņ käytih. ja tuošša on yksi, Kivilahessa yks Kärkkäine oli. mikäs sillä nimi, olis ku Kärkkäiseksi vaan sanottih minä nyt em muišša mikä sillä nimi on ei se on vasta äskettäin kuollut. ni se oli semmoñi kuulema tietäjä, jos varasti, toine miņkā, ja järkieh [’heti’] mäni sanomah, häneltä hävisi ja se voi varaštoa, pitäis olla semmoñi semmoñi hänem mielem mukah nin, kuuleh se teki sen ei käynyt missäi ja se toi sen iče. käynyt ei minnee paikam piältä mikäv, hänellä lie ollut semmoñi. šitähäj Kivilahessa ho- hoasšettih ihan julki jälki. ta käypi moñ oņ käynyt sen luokše. oisko rahakukkaron tahi mi humalas varastat kuka ni se pidi tuuva takaši. ta anteeksi pyyvellä. šit_ei tullut mitäi. jos ois tahtot se, isändä sen, keltä varasti miņkā nin, se ois tehnyt niin kun vähä mitä hyvää, pahempoa. va s_ei kuka se sitä va eihäj kukai, šemmoišta. kässe tehä.

Informantit kuuntelivat näytteen kerran tai halutessaan kahdesti, ja ohjeeksi annettiin arvioida, 1) miltä osin kuultu kielimuoto muistutti sitä karjalaa, jota informantit olivat kuulleet lapsuudenkodissaan, ja 2) miten se poikkesi Pohjois-Karjalan murteesta. Kokeeseen osallistujat saivat kirjoittaa havaintojaan muistiin kuuntelun aikana, joskin tätä mahdollisuutta käyttivät vain muutamat kuuntelijat. Artikkelin esimerkkeihin informanttien kommentit on litteroitu karkeistetulla suomalais-ugrilaisella transkriptiolla.

3. Raportoidut äännepiirteet

Tässä luvussa käsittelemme niitä äännepiirteitä, joihin vastaajat kiinnittivät testissä huomiota. Viittauksiksi kielenpiirteeseen on tulkittu joko jäljitely muoto tai piirteen kansanomaisen kuvailu. Tavallisesti testiin osallistuneet toistivat näytteen muotoja, jotka olivat heidän mielestään karjalaisia tai Pohjois-Karjalan murteesta poikkeavia. Osa informanteista kuvasi kuitenkin kielenpiirrettä sanallisesti, esimerkiksi *äs, pehmyt* (Ilo-1931) tai *sielä tuli kaks ässee* (*Suis-1924). Taulukkoon 1 on koottu näytteen äänteellisten piirteiden mainintojen määrät yleisyysjärjestyksessä, ja sulkeissa on mainittu näytteessä esiintyviä esimerkkimuotoja. Huomiota kiinnittävien kielenpiirteiden erittely oli monelle haastateltavalle vaikea tehtävä: 31 informantista kahdeksan ei osoittanut yhtään äänteellistä, muoto-opillista, sanastollista tai lauseopillista piirrettä, mutta näytettä saatettiin kyllä luonnehtia yleisemmin. Esittelemme seuraavassa piirteet pääosin taulukon mukaisessa järjestyksessä; poikkeamme siitä vain kuvatessamme muutamia toisiaan muistuttavia ilmiöitä.

Taulukko 1. Näytteestä osoitetut äänteelliset piirteet.

kielenpiirre	haastattelut, joissa kommentoitu
affrikaatta (<i>iče</i>)	14
<i>st : ss ~ št : šš</i> (<i>muissa, hoáššettih</i>)	9
jälkitavujen <i>h</i> (<i>järkieh</i>)	8
diftongiutuminen 1. tavussa (<i>hoáššettih</i>)	8
liudennus (<i>olī</i>)	6
diftongiutuminen jälkitavuuissa (<i>varaštoa</i>)	5
soinnilliset klusiilit (<i>pidi</i>)	5
<i>sk : ss</i> (<i>kässe</i>)	5
<i>š</i> (<i>šitähän</i>)	4
<i>eA > ie</i> (<i>lähtie</i>)	4
<i>*k > Ø</i> (<i>kässe tehä</i>)	3
<i>ht : hØ</i> (<i>tehä</i>)	2
legatoääntämys (<i>šit_ei</i>)	2
A:n loppuheitto (<i>kärrilöil</i>)	2
i:n loppuheitto (<i>yks</i>)	2

On huomattava, että haastateltavien toistamat muodot eivät aina vastanneet alkuperäisiä, vaan muodot saatettiin tuottaa joko oman nykymurteen mukaisina, yleiskielisinä tai hyperdialektaalisina. Termillä *hyperdialektaallinen* tarkoitetaan tässä ”yltiömurteellista” muotoa (Mielikäinen–Palander 2014, 15), joka liioittelee näytteessä esiintyvää muotoa (vrt. termiin *hyperkorrekti*, joka puolestaan merkitsee liioitellun korrektaa muotoa tai ilmausta). Hyperdialektaallinen-termiä (engl. *hyperdialectal*, saks. *hyperdialektal*) on käytetty dialektologiassa ja sociolingvistiikassa muun muassa morfologiaan ja artikulaatioon liittyvistä ilmiöistä (ks. esim. Trudgill 1988, 554–560; Hansen 2012). Epätarkat jäljittelyt voivat kertoa siitä, että kuuntelutestin kielimuoto ei (enää) ole täysin hallussa, mutta ne voivat johtua myös tulkinta- tai muistivirheistä, kaikkihan eivät tehneet muistiinpanoja kuuntelun aikana.

Lähes puolet (14) haastateltavista viittasi **affrikaattaan**, joka esiintyy näytteessä keran sanassa *iče* ’itse’. Karjalan kielen affrikaatta on astevaihtelussa (*kaččuo* : *kačon* ’katsoa : katson’; Turunen 1982, 79). Äännettä ei ole suomen murteissa, mikä on todennäköisesti yksi syy siihen, että informantit ovat herkästi kiinnittäneet siihen huomiota. Affrikaattaa on kuitenkin ollut vaikea jäljitellä. Haastateltavista seitsemän äänsi sen karjalan kielen mukaisena, ja piirrettä kuvattiin mm. seuraavasti:

- (1) *iče. iče* just, nii. pehmmee *če. če.* s_eij_ollu ässä. tai pe- tee *ite.* (Imp-1929)

Kolme haastateltavaa tuotti affrikaatan sijasta konsonanttiyhtymän *tš* (*itše*). Kahdessa tapauksessa affrikaatta korvautui *t*:llä (*ite*, kuten useissa Pohjois-Karjalan murteissa), mutta lisäksi sitä jäljiteltiin *s*:llä (*ise*, kuten Etelä-Savon murteissa), *ts*:llä (*itse*, kuten suomen yleiskielessä) ja hyperdialektaalisesti *th*:lla (*ithe*). Poikkeuksellinen *th*-yhtymällä jäljittely johtunee siitä, että informantilla (*Imp-1949) ei ole omassa perhetaustassaan ollut karjalankielisiä, ja karjalaisen affrikaatan hahmottaminen on siksi ollut hankalaa.

Toiseksi yleisimmin (9 haastattelussa) kommentoitiin **astevaihtelusuhdetta** *st : ss ~ št : šš* (*en muissa, hoáššettih*), joka on ominaista varsinaiskarjalalle (Ojansuu 1918, 28; Leskinen 1998, 379). Suomen murteissa *st*-yhtymällä on heikkoasteinen vastine *ss* suurimmassa osassa kaakkois- ja peräpohjalaismurteita, missä se lieneekin karjalaista alkuperää, mutta muualla ilmiötä ei tavata (Kettunen 1940, 64). Rajakarjalaistaustaisilla siitä oli seuraavanlaisia huomioita:

- (2) tiälä Lieksassa sanotaa että *huastettii*. hän sano että *huassettii* (Suoj-1961)
- (3) Salmassa päin ei, ei sanottu *muis-*, *muissa* (Salmi-1953)
- (4) niitä poikkeemii siihen Suistamon, Suistamom puoleen on tuota, suhuässät ja sitten tämä, tämä ästee, ästee-muoto tai äsäs tämä *paissa* (Suis-1954)

Kiinnostavaa on, että **sk:n heikko aste** (*ei kässe* 'ei käske') mainittiin *st*:n heikkoa astetta harvemmin, vain viidessä haastattelussa. Astevaihtelua *sk : ss* ei esiinny missään suomen murteessa, mutta se kuuluu varsinaiskarjalan etelämurteisiin (Ojansuu 1918, 27; Leskinen 1998, 379). Mahdollisesti näiden havaintojen harvalukuisuuteen vaikuttaa sekin, että muoto [*ei*] *kässe* on aivan näytteen lopussa ja irrallisena lisänä lopputaun jäljessä. Siten sen hahmottaminen verbinmuodoksi on saattanut olla hankalaa. Sen sijaan ensimmäinen *st : ss* -vaihtelusuhdetta edustavista muodoista (*muissa*) on heti näytteen alussa, jolloin kuuntelijoiden tarkkaavaisuus on voinut olla herkempi (ks. Nupponen 2011, 252). Lisäksi *muissa*-muodon lausekonteksti on ollut suomalaiselle tuttu, ja siten muodon merkitys on ollut helpompi ymmärtää.

Jälkitavujen alkuaan **vokaalienvälinen h** on karjalan kielessä säilynyt tai loppuheiton vuoksi jäänyt sananloppuiseksi (*kindahat* 'kintaat', *nälgähine* 'nälkäinen', *padah* 'pataan'; Leskinen 1998, 378–379). Suomen murteissa tällainen vokaalienvälinen *h* on pääosin kadonnut. Näytteessä sananloppuista *h*:ta oli useissa muodoissa, kuten *käytih*, *sanottih*, *järkieh mäni sanomah*, *mielem mukah*. *h*:hon kiinnitettiin huomiota kahdeksassa haastattelussa, esimerkiksi:

- (5) tässäkiituntu niinj kun nämä hoot kyllä aika selekeesti (Ilo-1959)
- (6) järkih tuo o hyvä sana (Ilo-1944)
- (7) se oli mielenkiintone et siellä kumminjki hoota oli aika paljo niissä sanojel lopussa (Suoj-1961)

Ensitavun pitkän a- ja ä-vokaalin diftongiutumista (*hoaššettih, piässä*) kommentoi kahdeksan haastateltavaa. Karjalan kielessä diftongien kvaliteetti vaihtelee: *moa ~ mua, peä ~ piä* (Leskinen 1998, 379), ja variaatiota esiintyy myös rajakarjalaismurteiden sisällä. Diftongiutuminen kuuluu Pohjois-Karjalan savolaismurteisiin: vanhastaan maakunnan pohjoisosissa (Juuasta ja Lieksasta alkaen) diftongiutuminen on ollut *oa, eä* -vaiheessa (*moa, peä*), kun etelämpänä on edetty suppea-alkuisiin *ua, iä* -diftongeihin (*mua, piä*; Kettunen 1940, 154; Rapola 1969, 56–58; Turunen 1959, 215–217). Suppea-alkuiset diftongit ovat kuitenkin 1900-luvun jälkipuoliskolla laajentaneet aluettaan pohjoisemmaksi (Forsberg 1988, 15). Kaikki haastateltavien jäljittelemät muodot edustavat *ua, iä* -diftongeja, myös nykyään Lieksassa asuvan informantin. Tästä voi päätellä, että kuulohavaintoon vaikuttaa pohjoiskarjalainen valtamurre.

Jälkitavujen aa- ja ää-vokaalien diftongiutuminen (*varaštoa, pahempoa*) huomattiin harvemmin kuin ensitavun vastaava ilmiö: viidessä haastattelussa. Piirteellä on rajakarjalaismurteissa ja itäisissä savolaismurteissa yhteinen tausta, mutta historian saatossa kehitys on niissä vienyt erilaiseen lopputulokseen. Karjalan kieleen diftongiutuminen kuuluu, ja diftongin laatu vaihtelee *oa, eä* -asuista *ua, iä* -variantteihin, aivan kuten ensitavussakin (Kujola 1910, 1, 22–23; Turunen 1965, 26; Leskinen 1998, 379). Sen sijaan Pohjois-Karjalan savolaismurteissa jälkitavujen diftongit ovat kehittyneet edelleen pitkiksi vokaaleiksi *oo* ja *ee* (*pahempoo, leipee*; Kettunen 1940, 179; Turunen 1959, 262–263). Enemmistö haastateltavista toisti näytteen *varaštoa, pahempoa* -muotoja *varastua, pahempua* -asuisina, jotka ovat osassa rajakarjalaismurteita kyllä olleet mahdollisia mutta joita näytteen puhuja ei käytä:

- (8) elikkä varastaa *varastua*. – – nin tuo *pahempua* kansaj jäi korvaan (*Imp-1949)

Eräässä haastattelussa *varaštoa*-muotoa jäljiteltiin epätarkasti, mutta jäljitellyn muodon diftongi vastasi näytteessä esiintynyttä (*varassettoa*; Ilo-1929).

Dentaalikonsonanttien liudennus (*ol', mār', pur', lupas', kot'*) kuuluu Pohjois-Karjalan keski- ja eteläosien murteisiin (Kettunen 1940, 175; Turunen 1959, 259–261), missä sen aiheuttajana on yleensä ollut konsonanttia seurannut *i* tai *j*. Liudennus on kuulunut jo muinaiskarjalaan, jossa se on vanhaa venäjän vaikutusta ja josta se on periytynyt sekä suomen itämurteisiin että karjalan kieleen. Karjalassa liudennuksen distribuutio on kuitenkin laajempi: sekä sananalkuinen että sanansisäinen konsonantti voi liudentua etuvokaalin, joskus takavokaalinkin edellä (*tina, nokka, napa*), ja liudennus koskee myös alkuperäisgeminaattoja ja konsonanttiyhtymiä (*ratti, kallivo, lähti*; Ojansuu 1918, 79–88; Leskinen 1998, 379). Kuuntelutestin näytteessä liudennusta oli sanansisäisissä (*ol', ol', semmoñi, moñi*) ja sananalkuisissa konsonanteissa (*ñi, ñimi, tietäjä*). Sitä kommentoitiin kuudessa haastattelussa, esimerkiksi seuraavasti:

- (9) se *tietäjäkkiin* ni siin_oj joku pehm-, pehmonen semmone *tie-, tietäjä*. siin_oj joku pehmonen, sanonti semmone_t_s_ei oon niinj ku jotta *tietäjä*. – – *tī-, tietäjäkskö* [tavoittelee liudennusta *t:*hen] se sano se_on sitä karjalaa. (Imp-1929)

- (10) katon *nimikiin* ni siin_oj joku äänne [tarkoittaa *n:n* liudennusta]. (Imp-1929)
- (11) *moni, moni*, se pehmeys on *mo-*, *mo-ni* [tavoittelee liudennusta]. (Suis-1938)
- (12) sanoo aika nästikkiv vielä se 'olji. sel liudennuksen sinnem mukaa. (Suoj-1961)

Soinnillisia klusiileja *g, d* ja *b* tavataan varsinaiskarjalan etelämurteissa ja livvinkarjalassa, joissa ne ovat venäjän vaikutusta (Leskinen 1998, 378). Suomen itämurteista ne puuttuvat. Näytteessä esiintyivät vain *d* ja *b* muodoissa *pidi*, *isändä* ja *kumba*. Viisi haasteltua mainitsi klusiilien soinnillisuuden, esimerkiksi:

- (13) tässä oli *isändä*. mut siin_on kuitenkin se dee, liudennus [!] tuossa, olin kuulevinani niinj ku *isändä*. Pohjos-Karjalassa kovemmat konsonantit elikkä *isäntä*. (Salmi-1953)
- (14) tuloo (semmonne) laulavala, siel_on se dee tai joku. – – et se eij_oon niinj kun, ääntämys niinj kuj jäykkää ja töksähtelelvää. (Suis-1950)
- (15) *kunpa* ni se on, *kumba* – – *a kumba mie*. semmosi_a niinj kun, että se beekirjaij ja – –. (Suoj-1969)

Sibilanteista näytteessä esiintyi runsaasti suomen murteista poikkeavaa **suhu-s:ää** (esim. *lapsuuvesta*, *luokše*, *takaši*), joka on etenkin sanansisäisissä asemissa varsinaiskarjalalle tyypillisempi kuin livvinkarjalalle (Leskinen 1998, 381; Kunnas 2018, 146 ja siinä mainitut lähteet) ja jota on varsinkin varsinaiskarjalan pohjoisissa murteissa (Turunen 1982, 67). Sen mainitsi kuitenkin vain neljä kuulijaa. Äännettä luonnehdittiin deskriptiivisesti tai se hahmotettiin *sh*-yhtymäksi:

- (16) äs, pehmyt. (Ilo-1931)
- (17) *ässät* vähän suhisee. (Salmi-1953)
- (18) siinä oli nämä ässät ja hoot ja, sanoissa. siinä muutama jäi mieleen *tuosha* ja *olis* ja *muisha*. (*Imp-1949)

Jälkitavujen *eA*-vokaaliyhtymä on kehittynyt karjalassa *ie*-diftongiksi, kuten näyteen muodossa *lähtie* 'lähteä' (esim. Ojansuu 1918, 109–110), mutta sekä varsinaiskarjalan että livvin alueella vokaaliyhtymästä tavataan useita muitakin variantteja, kuten *iA* ja *ee* (Kunnas 2007, 173 lähteineen). Neljästä informanttien toistamasta muodosta yksi poikkesi *ie*:stä: *lähtiä* (Imp-1946).

Edellä mainittujen lisäksi haastatteluissa tuotiin satunnaisesti esille muutamia muita äänneilmiöitä. Näihin kuuluvat ***t:n heikon asteen katoedustus*** *ht*-yhtymässä (*tehä* 'tehdä'), **rajageminaation puuttuminen** ([ei] *kässe tehä*), mahdollisesti **elisio** (*kärrilöil_ajettii*) sekä ***A:n* ja *i:n* loppuheitto** (*humalas*, *yks*). Silloin kun informantti ei anna kielenpiirteestä esimerkkimuotoa, metakielinen ilmaus voi olla tulkinnanvarainen. Nähdäksemme kuitenkin seuraavat kuvaukset voivat koskea elisiota tai niin sanottua legatoääntämystä,

jossa loppuheiton kautta konsonanttiloppuiseksi muuttunut sana ääntyy seuraavan vokaalialkuisen sanan kanssa yhteen:

- (19) semmosi_ça kaikki_ça yhistemäsam-, semmosi_ça, sujuvastim mennee tuo karjalan kieli. – – semmosta hirveej joustavaa se kieli. (Imp-1940)
- (20) puhuu tuossa, ihan niinj ku siihe seuraavaal laus- sanaam mänis toiseel lauseesej. mutta täällähä [Pohjois-Karjalassa] sitä eij_oo. (Suis-1938)

Loppuheittoa (esimerkkien perusteella -a:n tai -ä:n heittymistä) kuvailtiin seuraavasti:

- (21) sanoja niinj kun typistettään tai, näin niinj kuj johonkkiim *siul miul, mis.* – – [Pohjois-Karjalassa] levennettääj ja lavennetaan että, puhutaal levveestij ja ollaan näin_ikkää_ttä niitä kirjaimi_ça tulloo sinnen niinj kul lissää. mut sitte karjalas-, tai niinj kun tässäkkiin nyt kuunteli ni, sieltähän tippuukkiin niitä kirjaimi_ça, pois. (Suoj-1969)

Seuraavassa sitaatissa puolestaan voisi olla kyse joko loppu-A:n tai -i:n heittymisestä, mutta esimerkkimuodon puuttuessa kommenttia ei ole voitu sisällyttää taulukon 1 laskelmiin:

- (22) ja sitte ol, loppu vähä sana kesken aina ja. jotta ei, niitä vokaaliloita, vähä siästivät sielä lopussa. (Imp-1935b)

Loppuheittoon voivat liittyä myös kommentit ”sanojen lyhentämisestä”:

- (23) [Pohjoiskarjalaiset] eivät lyhennäs sanoja tuolla lailla mutta tuota, muuten nin, kyllä tuosta niinj kun helpostit tullee se että Ilomantsissa puhutetaan aika lähellet tuota. (Ilo-1944)

4. Muita kielenpiirteitä

Muoto-opillisiksi tulkittavia havaintoja informantit esittivät vain muutamia. NUT-partisiippia jäljiteltiin *t-* ja vokaaliloppuisena: *ei tullut mitäh; ei tullu mitäh* (Suoj-1969). *tullu mitäh* -jäljittelyllä on imitoitu samalla (tietoisesti tai tiedostamatta) rajageminaation puuttumista. Impilahtelaistaustainen informantti (Imp-1946) kirjoitti näytettä kuunnellessaan muistiin muodot *lie ollu* ja *tullu mitäh*. Todellisuudessa näyte sisältää pelkästään *t-*loppuisia partisiippeja. *käynyt, kuollut, tullut, tehnyt* -tyyppiset muodot ovat ominaisia Raja-Karjalan ja koko varsinaiskarjalan länsiosien murteille (Leskinen 1998, 381; Moshnikov 2014), ja ne ovat kuuluneet myös Pohjois-Karjalan savolaismurteeseen (Kettunen 1940, 32; Turunen 1959, 128–129). Näytteessä esiintyi myös kaksi sisäheittoista partisiippia, *varastat* (< *varastant*) ja *tahtot* (< *tahtont*), jollaisia tavataan sekä varsinais- että livvinkarjalassa (Ojansuu 1918, 66) mutta ei suomen murteissa.

Pronomini *mi* 'mikä' (*oisko rahakukkaron tahi mi humalas varastat*) havaittiin, mutta kontekstia ei muistettu tarkasti:

- (24) *mi Kärkkäine.* (Imp-1940)
 (25) *a mibä neče on?* (Imp-1923)

Impilahtelaishaastateltava yhdisti *mi*-muodon loppuheittoon:

- (26) just tuossa lopputavu katos sillä tavalla (Imp-1940)

mi-pronominin partitiivimuodosta kehittynyt, *kin*-liitteen heikon asteen sisältävä indefiniittipronomini *mitäi* voi karjalan kielessä esiintyä kieltolauseessa (*šit_ei tullut mitäi* 'mitään'). Suomen itämurteissa tällaista *-i(k)*-liitteen käyttöä tavataan vielä paikoin mm. Kainuussa ja Pohjois-Karjalassa, missä sen on arveltu olevan karjalaista perua (Mäkelä 1993, 136; Räisänen 1996, 375–376). *mitäi*-muoto mainittiin kahdessa haastattelussa, esimerkiksi:

- (27) *siell_ei ollu midäi.* minun äiti ois sanonu *siell_ei ollu ni midäi.* elikkä *siel_on* tämmösiä niin kum pieniä sanoja tää *ni*-sana. (Suoj-1961)

Haastateltava muistaa aivan oikein, että karjalan kielessä venäjämäistä lainattua *ni*-partikkelia esiintyy kieltolauseessa pronominin tai adverbien edellä (*ei ni midä, ei ni mis*; I. Savijärvi 1986, 52–62). Näytteessä tätä ei ole, mutta *ei mitäi* -muodon lisäksi näyte sisältää vastaavanlaiset muodot *ei missäi* ja *eihän kukai*, joita kuitenkin ei kommentoitu.

Sanastosta kahden haastateltavan huomiota kiinnitti proadjektiivinen *semmoini*. Salmilaissyntyinen oli havainnut sanastollisen eron kotimurteensa ja näytteen murteen välillä, ja suistamolaistaustainen muisteli vanhempiensa syntymäkylien pientä murre-eroa:

- (28) *semmoni* on Salmis päi *neḱonen* tai *neḱomani*. (Salmi-1953)
 (29) varmastikkini, hän [Loimolan kylässä syntynyt äidinäiti] ois puhunu, ei ois sanonus *semmoini* vaan *semmoine*. (Suis-1954)

Karjalan kielen sanakirjassa *semmoine*- ja *nenkoine*-adjektiiveista on tietoja sekä varsinaiskarjalan että livvinkarjalan alueilta (myös Raja-Karjalasta), vaikkakin *semmoine* on tyypillisempi varsinaiskarjalalle. Raja-Karjalassa muodot *semmoini* ja *semmoine* ovat vaihdelleet. *-ne*-loppuiset muodot ovat olleet tyypillisempiä livvinkarjalalle. Loimola on sijainnut Suistamon itäosissa lähellä Suojärven rajaa, ja sen murre on ollut livvinkarjalaista (Nirvi 1932, 11–16).

Näytteen todettiin olevan helposti ymmärrettävää, koska sanasto oli suomen mukaista:

- (30) täähä ol niin selvää niin kum Pohjos-Karjalan, murretta. miusta mammalla oli vielä niitä, sanoja vielä semmosi ja oudompi ja tuntemattomampi ja joita piti aina kysellä. (Ilo-1944)
 (31) suomen kielen, taitonen, ymmärtää kaiken tuosta. – – tuosta puuttu minun mielestä kaikki ne semmoset sanat, jotka nyt on, ihan sitten nuita, karjalaisi ja vaikka nyt aunuksenkarjalaisi ja siis sa-, sanoja jotka eroaa täysin, suomen kielestä. (Suoj-1954)
 (32) [Verrattuna näytteeseen] se mikä tässä Salmisssa oli, Salmim murteessa nin, sieläp_oli paljo näitä venäläisiä, sanoja. (Salmi-1933)

Informantit tarkoittanevat karjalaisilla sanoilla sellaista erityisesti venäjistä lainattua sanastoa, joka puuttuu suomesta mutta jota on sekä varsinais- että livvinkarjalassa (Turunen 1982, 83–85). Esimerkiksi Salmin murteesta muistettiin sanonta *prosti minu, a' anteeksi* (Salmi-1953), kun näytteessä puhuttiin suomalaisittain *anteeksi* pyytelemisestä. Suistamalla taas verbin *tehä* sijasta olisi ollut *luatie* ja *varastaminen* olisi ollut *vohkimista* (Suis-1934; KKS:ssa ei kuitenkaan ole verbiä *vohkia*). Näytteessä esiintyneestä *hoastoa* 'puhua' -verbistä todettiin:

- (33) se tul' mulle heti kyllä tuossa miellee_tta *huassettaan*. nythän [Ilomantsissa] sanoõtaam *puhutaan*. (Ilo-1929)
- (34) kyllä *huastamisesta* [Suistamalla puhuttiin] mutta ihan yhtä tärkeä ol' *pakistii*. (Suis-1934)
- (35) [Suojärvellä olisi sanottu:] *pagisi*. niim mutta, täälä Lieksassa sanottaa että *huastettii*. hän [näytteessä] sano että *huassettii*. (Suoj-1961)

Vanhastaan rajakarjalaismurteissa onkin käytetty *paissa* (: *pagisou*) -verbiä. *hoastoa*-verbi on uudempaa kieltä, ja se on ollut harvinaisempi. (KKS s.v. *paissa*, *hoastoa*.)

Morfosyntaktisista karjalaisuuksista eräs haastateltava mainitsi passiivimuotoiset verbit:

- (36) siis just tuo että *mentii*, *mentii* ja, *tultiin* ja, *käytii*, *käytii*, *käytii*. *pihassa*.
– – kum *mentii* ulos ni sanottiim *mäntii pihaa*. (Suoj-Suis-1929)

Kuunneltavassa katkelmassa oli useita passiivin imperfektimuotoja (*ajettii*, *käytih*, *sanotih*, *hoaššettih*), mutta ne olivat impersonaaleja eivätkä selvästi monikon 3. persoonan funktiossa – karjalassahan passiivi on syrjäyttänyt monikon 3. persoonan päätteen sisältävät muodot. Oletettavasti testiin osallistuja muisteli karjalalle tyypillisiä *hyö käytih* 'he kävivät' -muotoja (ks. esim. Pyöli 2011, 73–94).

Puhtaammin **syntaksia** edustaa lauseen sanajärjestys, josta huomautti kolme informantia. Näytteen sanajärjestys oli Pohjois-Karjalan murteeseen verrattuna erilainen:

- (37) ehkä sanajärjestys ja tuommonev vähä erilainem mutta kuitenkin niinj kuv vähä sammoo. on tuossa [kuin Pohjois-Karjalan murteessa]. (Suoj-1945)

Tarkempien havaintojen mukaan ero syntyi käänteisestä sanajärjestyksestä:

- (38) tämä sanajärjestys aina heittää niinj ku sielä on että sanotaan takaperim mitem mie, ossaisin selittääs se että. – – ku *oli Kärkkäinen* nin tääl_o aina niinj kun *Kärkkäinen oli*. et se on se niinj kun, käänteisesti. (Suis-1950)
- (39) siinähän tavallaan, palataan takasin siinä samassa lauseessa. *siin_o* hyvin semmosii niinj kun, saksalaistyyppistä lauserakennetta mium mielestä koska tuota joskus ne vähä verbit, on takuulla eri kohassa kum pohjoskarjalassa. (Suis-1954)

Sanajärjestyshavainnoissa on sikäli perää, että vaikka karjalan sanajärjestys on periaatteessa jokseenkin vapaa, objekti on yleisemmin predikaatin edellä kuin sen jäljessä (*kai kezän Jumal tuov*; Ahtia 2014 [1938], 149, 151). Adjektiivivi-, genetiivi- ja substantiiviattribuutti voivat paitsi edeltää pääsanaansa myös seurata sitä (*Midä roavoit ristikanzal oigiel?*; *Izändä on käskij roadajien*; *Ei tule tolku sinus roadajas*; mts. 152–154), mikä on todennäköisesti venäjän vaikutusta (Ojanen 1988, 23). Lisäksi kerrontapuheessa subjekti on usein predikaatin jäljessä (*Pläššimäh ku rubei akka*; mts. 150). Näytteessä esimerkki käänteisestä sanajärjestyksestä on lauseessa *jos varasti, toine minkä* ’jos toinen varasti jonkin, jossa predikaatti edeltää subjektia.

Sanajärjestys on voinut kiinnittää huomiota myös lauseessa *mikä sillä nimi on* ’mikä hänen nimensä on, jossa omistusta on ilmaistu karjalan tapaan adessiivilla tai adessiiviallatiivilla (Ahtian mukaan ”eksternatiivilla”, 2014 [1938], 57) *sillä*. Jos adverbialia *sillä* käytettäisiin suomessa, sanajärjestys olisi *mikä nimi sillä on*. Adessiivin possessiivinen käyttö kuuluu karjalassa, vepsässä ja lyydissä tavattavaan ns. sympaattiseen rakenteeseen, jota käytetään puhuttaessa muun muassa ihmisen tai eläimen psyykkisestä tai fyysisestä tilasta, sairaudesta, sukulaisuudesta tai ihmisten välisistä suhteista. Rakenne tunnetaan myös osista suomen itämurteita. Sympaattinen rakenne on lainautunut itäiseen itämeren-suomeen venäjältä. (M. Savijärvi 1995; Pyöli 1996, 265–270.)

Puheen **prosodisista piirteistä**, kuten intonaatiosta ja rytmistä, oli muutamia huomioita. Intonaatioon viittaa havainto ”äänen ilmeikkyydestä” (Ilo-1939), ja sitä useimmiten tarkoitetaan myös termillä ”nuotti” (Mielikäinen–Palander 2014, 143–144). Ääntämisen ”pehmeydellä” puolestaan voidaan kuvata mm. klusiilien soinnillisuutta, suhusibilantteja ja affrikaattaa mutta myös liudennusta, rajageminaation puuttumista tai legatoääntämystä (ks. myös Palander 2015). Kansanomainen termi ”äänenpaino” voi liittyä monenlaisiin ilmiöihin, kuten äänne- ja muotopiirteisiin, sävelkulkuun tai puheen yleissävyyn (Mielikäinen–Palander mts. 127–128).

- (40) [Kuulosti] karjalais-, puheelta ja nuotilta ennen kaikkee. ja tuota kyllähän tuon erottaa selkeästi tästä Pohjos-Karjalan, murteesta, savolaismurteesta. sanojen ja tuon nuotin takia. – – onhan siinä se pehmeys jotenki. (Suoj-1954)
- (41) nuo äänempainot ja nuo niij ku tavut, tavut niij kuv vähä erilaissii, kuitenkkii [kuin omien sukulaisten kielessä]. jotta ehkä sanosijko näin [et]tä, oisko ollun niij kum pehmeempee tuo kieli kum mitä niij kum meiän äiti ja, nuo käytti. mutta kuitenkkii niij kun aika paljo niij ku samantyyppistä. – – en ossoos sitä sannoos sitte jotta onko se rytmitys taj joku siinä se, mikä tekköö vähä, niij ku eri. (Suoj-1945)

Puhenopeutta näytteestä havainnoitiin yllättävän vähän verrattuna siihen, kuinka haastateltavat luonnehtivat karjalan kieltä yleisesti (Palander 2015). Muutamat olivat sitä mieltä, että tavallisesti karjalan kieltä puhuttiin nopeammin:

- (42) minum mummo puhu nopeemmin. rytmi oli nopeempi [mummolla]. (Ilo-1959)

Haastateltavista Ilo-1939, joka on tuntenut näytteen puhujan henkilökohtaisesti, muisteli, että normaalioloissa myös tämä oli puhunut ”vikkelämmin”.

Osa haastateltavista luonnehti kuuntelutestinäytettä kokonaisvaltaisesti, erittelemättä yksittäisiä kielenpiirteitä. Pohjois-Karjalan murteeseen verrattuna näyte oli ”toisesta laista” puhetta:

- (43) tuolleen ne huasto nuo vanhemmat ihmiset. – – ketkä on Karjalam puolela syntynä nin ne on, se ov vähä toisellaista. – – no tuo puhetyyli on just semmosta mikä on nuila, oli niillä mitkä on s-, tulluj justtiisa tuota rajan toiselta puolen. – – se oj jotennii semmosta, to- toisellaista se on. kun tiälä puhutaa toisella tavala. tässäkiik kylälä. (Imp-1947)

Erään informantin mukaan taas näytteen murre oli nuoruusvuosien ympäristön rajakarjalaismurretta ”leveämpää”, millä lienee tarkoitettu murteen savolaisempaa väriä:

- (44) se om pikkusel levveempee [kuin Suistamon murre]. on siinä joku sointi semmonej joka ei oo ’ihan sama [kuin Suistamalla]. (*Suis-1924)

Rajakarjalaismurretta kuvattiin ilmaisuvoimaisemmaksi ja elävemmäksi kuin suomen itämurteita:

- (45) hyvin ilmasurikas miusta oli tämä. [Suomen kirjakielessä] pitää kolme sanoa olla ni siel_ol’ yks. yks sana saman asi’an ajo ku tiäl kolme pitää olla. suomen kieleessä tai savos. (Suis-1934)
- (46) semmosta elävee jotenki. – – elävempää ja ihmisläheisempää. (Imp-1935a)

Lisäksi kerrontatapaa pidettiin runsaana. Kertoja tarkastelee esittelemäänsä asiaa monelta kannalta, vuolaasti ja monisanaisesti:

- (47) yhden virkkeen tai yhden lauseen asi’an kerto viis minuuttii. sen piti aina vaan eri sanoin se kerto as sitä samaa asi’aa se sano. – – se nauttii vissiin kertoo – – savolainen sanos tuon että, ”sillä tul’ huono omatunto ja sem piti makssoor rahasa” ja se on siinä mutta tämä eei laulaa laulaa lallallaa. niin kul lintu puussa visertää. (Ilo-1953)

Tällaisesta kerrontatavasta informantin mukaan johtuu vaikutelma, että karjalaiset puhuvat paljon ja ovat koko ajan äänessä.

5. Informanttien ryhmittely havaittujen piirteiden perusteella

Kuuntelutestiin osallistuneista rajakarjalaistaustaisista runsaimmin yksittäisiä äänne-, muoto- ja lauseopillisia sekä sanastollisia piirteitä mainitsivat tai kuvailivat 1940–1960-luvuilla syntyneet haastateltavat. Informanteista nuorin, Suoj-1969, poimi näytteestä 11 piirrettä, mikä oli eniten koko testiryhmässä. Muut vähintään 6 piirrettä maininneet olivat Suoj-1961 ja Suis-1954 (kummallakin 7 piirrettä) sekä Imp-1940 ja Salmi-1953 (kummallakin 6 piirrettä). Eniten havaintoja tehneet, lukuun ottamatta Imp-1940:ää, ovat aktiivisia

karjala-harrastajia, jotka ovat jossain määrin tutustuneet myös kirjoitettuun karjalan kieleen. Seitsemän informanttia ei maininnut yhtään yksittäistä piirrettä, muut kommentoivat 1–5 piirrettä.

Vastausten perusteella on muodostettavissa yksitoista erilaista rajakarjalaismurteen hahmottamistapaa (taulukko 2). Eräät informantit sijoittuvat näistä useampaan kuin yhteen, koska haastattelussa annetut vastaukset voivat keskenään edustaa erilaisia hahmotustapoja. Ryhmittelyssä toisena ääripäänä (1) on tapaus, jossa karjalaispiirteitä ei erotettu lainkaan, ja toisena (11) ovat sellaiset haastattelut, joissa näytteen karjalaispiirteitä tuotettiin todenmukaisina; muut hahmottamistavat sijoittuvat näiden väliin. Käymme seuraavassa läpi kaikki taulukossa mainitut hahmottamistavat.

Eräs informantti ei erottanut näytteestä nykyiselle Pohjois-Karjalan murteelle vieraita piirteitä lainkaan (hahmottamistapa 1). Hänen mielestään näyte ei edustanut karjalaa vaan sekakieltä tai suomea:

- (48) ei tuoss_{oo}, karjalaa, juur lainkaan. – – se on ihan, murretta tätä suomen kielej ja karjalan sekotusta. – – sehän on, puhu suomee. – – mut Salmin kielessä on todella niim paljon, salmilaisi_a sanoja. (Salmi-1930)

Informantin oma äidinkieli, Salmissa puhuttu livvinkarjala, eroaa siinä määrin eteläkarjalasta, että näyte kuulostaa jo eri kieleltä. Myös vienankarjalaiset ovat havainneet oman murteensa ja livvinkarjalan eron suureksi, ymmärtämistä vaikeuttavaksi (Kunnas 2013, 294–297).

Informanteista yksi ei kommentoinut näytettä, mutta tutun kielimuodon kuuleminen sai hänet imitoimaan erittäin onnistuneesti näytteen puhujaa, jonka hän oli henkilökohtaisesti tuntenut (hahmottamistapa 2).

Kaksi informanttia tunnisti eron Pohjois-Karjalan nykymurteeseen mutta ei kuvannut eroa tarkemmin (hahmottamistapa 3):

- (49) tämä kuulostaa todella tutulta ja ymmärrettävältä. jotta ihan, ihan eri tavalla [puhuu kuin pohjoiskarjalaiset]. mut hyvin, tulee niij kum Mari-mummo mielleen. (Ilo-1938)

Kolme haastateltavaa tunnisti eron prosodiassa (”nuotti”, ”ääni”, ”äänen ilme”) tai ilmaisu-tyylinä (”elävyys”, ”kerrontatyyli”), mutta ei eritelletty muita yksityiskohtia (hahmottamistapa 4).

Informanteista kuusi kuvasi vieraita piirteitä ylimalkaisesti, antamatta niistä jäljitteleviä esimerkkimuotoja (hahmottamistapa 5):

- (50) no tässäkiit tuntu niinkun nämä hoot kyllä aika selekeesti (Ilo-1959)

Suhteellisen yleistä oli tuottaa vieraat piirteet Pohjois-Karjalan nykymurteen mukaisina (hahmottamistapa 6). Kaikkiaan kahdeksan testiin osallistujaa mainitsi sellaisia muotoja kuin *ite* (pro *iče*) tai *huastettiin* (pro *hoasšettih*). Diftongiutumista ovat oman murteensa mukaisena (*ua*, *iä*) kuulleet myös pohjoissavolaiset testissä, jossa kuunneltavana oli mm. Keski-Suomen savolaismurteiden *oa*, *eä* -diftongeja sisältävä näyte (Nupponen

Taulukko 2. Rajakarjalaismurteen hahmottamistavat kuuntelutestissä.

kielenpiirteiden hahmottamistapa	haastattelujen määrä	informantit
1) karjalaispiirteitä ei erotettu	1	Salmi-1930
2) piirteitä ei kommentoitu	1	Ilo-1917
3) ero P-K:n murteeseen havaittiin mutta sitä ei kuvattu	2	Ilo-1938, Imp-1947
4) vain prosodian ja ilmaisutavan eroa kuvattiin	3	Ilo-1939, Ilo-1953, Imp-1935a
5) vieraat piirteet mainittiin ylimalkaisesti	6	Ilo-1959, Imp-1935b, Suis-Suoj-1934, Suoj-1969, Suoj-1961, Suoj-1945
6) vieraat piirteet tuotettiin P-K:n nykymurteen mukaisina	8	Ilo-1929, Imp-1929, Imp-1940, *Imp-1949, Suis-1934, Suis-Suoj-1936, Suoj-1961, Suoj-1969
7) Pohjois-Karjalan murteesta poikkeavat piirteet hahmotettiin hyperdialektaalisina	9	Ilo-1929, Imp-1923, Imp-1929, Imp-1940, Imp-1946, *Imp-1949, Salmi-1933, Suoj-1961, Suoj-1969
8) Pohjois-Karjalan murteen kanssa yhteiset piirteet hahmotettiin hyperdialektaalisina	2	Suis-1954, Suoj-1961
9) vieraat piirteet tuotettiin yleiskielisinä	1	Imp-1940
10) näytteestä havaittiin muotoja, joita se ei sisältänyt	11	Ilo-1929, Ilo-1944, Ilo-1938, Imp-1923, Imp-1929, Salmi-1933, Suis-1950, Suis-1954, Suis-Suoj-1929, Suoj-1961 ja Suoj-1969
11) vieraat piirteet tuotettiin todennäköisina	19	Ilo-1929, Ilo-1931, Ilo-1938, Ilo-1944, Imp-1929, Imp-1940, Imp-1946, *Imp-1949, Salmi-1933, Salmi-1953, *Suis-1924, Suis-1938, Suis-1954, Suis-Suoj-1934, Suis-Suoj-1936, Suoj-1945, Suoj-1954, Suoj-1961, Suoj-1969

2011, 155–156), sekä savonlinnalaiset, joiden kuuntelutestissä oli näyte Nilsin vanhasta murteesta (Tamminen 2017, 39–40).

Yhdeksän informanttia hahmotti Pohjois-Karjalan murteelle vieraat piirteet hyperdialektaalisina eli todellista ”karjalaisempina” tai muuten näytteestä poikkeavina (hahmottamistapa 7). Tällaisiin tulkintoihin kuuluvat esimerkiksi muodot *varassettoa* ja *varastua* (pro *varaštoa*), *muisha* ja *musta* (pro *muissa*), *ithe* ja *ise* (pro *iče*) sekä *mitiäh* ja *midäi* (pro *mitäi*).

Kaksi haastateltavaa tuotti Pohjois-Karjalan murteiden kanssa yhteiset piirteet hyperdialektaalisina (hahmottamistapa 8). Testikatkelmasta poimittiin esimerkiksi ilmaus *midä hyväh* (pro *mitä hyvää*) tai *olji* (pro *ol*).

Yksi informantti tuotti vieraat piirteet suomen yleiskielen mukaisina (*itse* pro *iče*: tyyppi 9). Koehenkilö on siis havainnut, että näyte poikkesi Pohjois-Karjalan murteesta (jossa muoto olisi *ite* tai *ihe*), ja jäljitteli kuultua muotoa yleiskielisenä. Myös Nupposella (2011, 157–158) on havaintoja siitä, kuinka kuuntelunäytteessä esiintynyttä savolaismurteen muotoa jäljitellään käyttämällä yleiskielistä varianttia (esim. *ennää* pro *enneä*.)

Peräti 11 informanttia antoi esimerkeiksi muotoja, joita näytteeseen ei sisällynyt lainkaan (hahmottamistapa 10). Muodot saattoivat sisältää näytteessä esiintyvän äänteellisen piirteen, mutta mainittu muoto poikkesi morfologialtaan tai leksemiltään alkuperäisestä muodosta, esim. *muississa*, *muissin*, *em musta* tai *paissa* (pro *en* – *muissa*), *yksšii* (pro *yksi*) ja *järkih* (pro *järkieh*). Murrenäytteen kuuleminen saattoi kirvoittaa eräiden muistista kokonaislauseita, kuten *a mibä neče on* 'mutta mikä tuo on' (Imp-1923), joille ei ollut vastinetta varsinaisessa näytteessä. (Vastaavanlaisista tuloksista Vaattovaara 2009, 142–143; Nupponen 2011, 158–159; Kunnas 2018, 135.)

Taulukossa 2 viimeisenä hahmotustapana (11) on vieraiden piirteiden – vaikkakaan ei välttämättä kaikkien – tuottaminen todenmukaisina (*iče*, *pahempoa*). Tällaista jäljitteilyä oli suurimmassa osassa haastatteluja, peräti 19:ssä, mistä voi päätellä, että useimmille kielimuoto oli tuttu.

Kuten luvussa 2 mainittiin, informanttiryhmässä oli mukana kaksi haastateltavaa, joiden omassa suvussa ei ollut karjalankielisiä mutta jotka olivat elämänsä aikana kuulleet karjalaa lähiympäristössään. Näistä toinen, *Imp-1949, poikkesi kuuntelutestissä muista siinä, että hän jäljitteli suhu-s:ää ja affrikaattaa *h*-loppuisilla konsonanttiyhtymillä (*tuosha*, *muisha*, *ihe*). Jälkitavujen diftongeja hän äänsi suppea-alkuisina (*varastua*, *pahempua*), jollaisia tuottivat eräät muutkin haastateltavat. Toinen suomenkielisen perheen lapsi, *Suis-1924, mainitsi näytteestä kaksi äännepiirrettä, *st*-yhtymän heikkoasteisen variantin sisältävän muodon *muissa* sekä affrikaatalliseksi tarkoittamansa *itše*-muodon. Nämä huomiot eivät juuri poikenneet taustaltaan karjalankielisten havainnoista.

6. Tulosten pohdintaa

Kuuntelutestillä oli tarkoitus selvittää, millaisiin kielenpiirteisiin rajakarjalaistaustaisten pohjoiskarjalaisten huomio kiintyy, kun he kuuntelevat karjalaismurretta. Lisäksi pyrkimyksemme oli tarkastella informanttien yksilöllisiä eroja karjalan kielen havainnoimisessa ja näiden tulosten perusteella tehdä havaintoja rajakarjalaistaustaisten karjalan kielen hallinnasta.

Testi osoittautui rajakarjalaistaustaisille ei-lingvisteille melko vaikeaksi. Muistinvaraisesti kertakuulemalta ja toisenkin kuuntelun jälkeen näytteestä oli hankala poimia tai nimetä kielenpiirteitä: muotoja oli vaikea muistaa, ja jotkut saattoivat kuulla niitä epä-tarkasti. Osa testiin osallistuneista kirjoitti havaitsemiaan muotoja muistiin kuuntelun

aikana, mikä luultavasti auttoi piirteiden hahmottamista. Kuuntelutesti suosi testiryhmän nuorimpia informanteja, jotka olivat ehkä jo koulutuksensakin ansiosta harjaantuneempia tämääntyyppisiin tehtäviin. Useilla 1950- ja 1960-luvulla syntyneistä oli myös takanaan jonkinasteinen karjalan kielen kurssi, jolla oli tutustuttu lähisukukielen ominaispiirteisiin.

Mainituimmat piirteet olivat fonologisia ja foneettisia; morfologisia, (morfo)syntaktisia, sanastollisia tai prosodisia piirteitä haastatteluissa tuli esille harvemmin (vrt. Nupponen 2011, 165, jossa todetaan suomen murrenäytteiden kirvoittaneen eniten äänne- ja muoto-opillisia havaintoja). Merkille pantavaa on, että informantit eivät kommentoineet näytteen yksikön 1. persoonan pronominia, joka esiintyi (hieman yllättävästi) asussa *minä* kahdesti näytteen alkupuolella. Suomen murteiden eroista ei-lingvistien keskuudessa tunnetuimpia ovat juuri yksikön 1. ja 2. persoonan pronominivariantit, joiden perusteella aluemurteita paikannetaan (esim. Mielikäinen–Palander 2014, 185–193). Pronominin *minä* ja *sinä* ovat kuuluneet livvinkarjalaan, *mie* ja *sie* ovat olleet varsinaiskarjalan variantteja (Bubrih–Beljakov–Punzina 1997, kartta 125; KKS s.v. *mie*, *sie*). Pohjois-Karjalan murteisiin on kuulunut kumpikin muotoasu: Juuasta ja Lieksasta lähtien alueen pohjoisosissa sekä keskiosissa Kontiolahdelta Ilomantsiin saakka on vanhastaan käytetty *minä*, *sinä* -pronomineja ja maakunnan eteläosissa *mie*, *sie* -muotoja (Kettunen 1940, 112). Vaikka osa eteläkarjalaisista informanteista asuu nykyään *minä*, *sinä* -alueella ja livvinkarjalaiset puolestaan enimmäkseen *mie*, *sie* -alueella, pronominien eroa ei testissä kommentoitu.

Kuuntelutesti osoitti, että ne, joille karjala ei enää ole äidinkieli tai aktiivisesti käytössä, hahmottivat kuulemiaan muotoja usein hyperdialektaalisesti tai oman nykyisen kotimurteensa mukaisesti. Kielenainesten poimimatta jättäminen tai karjalaispiirteiden mainitsemattomuus ei kuitenkaan merkinnyt sitä, ettei karjalaa olisi hallittu; päinvastoin, vanhimmissa informanteissa oli sellaisia, joiden vastaukset kuuntelutestissä olivat niukkoja mutta jotka sen sijaan muistivat karjalankielisiä lauseita tai pystyivät puhumaan karjalaa enemmänkin. Näytti siltä, että tutun kielen kuuleminen palautti muistiin karjalankielisiä aineksia.

ELDIA-tutkimushankkeen pohjalta on päätelty, että Suomessa karjalan voimaannuttamisen avainsukupolvi ovat tutkimuksen 50–64-vuotiaat eli v. 1946–1960 syntyneet. Heillä on kielitaitoa, jota he ovat saattaneet välittää lapsuudessaan myös nuoremmille sisaruksilleen. (Sarhimaa 2017, 147, 185–186.) Sisarusten välinen kielenkäyttö on sekä säilyttänyt karjalan kielen taitoa että edistänyt suomalaistumista (mts. 156–160). Omassa testiryhmässämme on 1930-luvulla syntyneitä informanteja, jotka kertoivat edelleenkin puhuvansa karjalaa tavatessaan sukulaisiaan. Saimme myös eräässä haastattelussa näytteen sisarusten välisestä improvisoidusta karjalankielisestä keskustelusta (Palander–Riionheimo 2018, 99–101). Muutamat haastateltavat sanoivat käyttävänsä karjalaa pitäjä- ja sukuseurojen kokouksissa; tosin on todettu, että tällaisissa kohtaamisissa karjalan kielen käyttö voi jäädä vain tervehdyksiin ja kohteliaisuusfraaseihin ja varsinainen keskustelu käydään suomeksi (Pyöli 2013, 177–178). Testimme kuitenkin osoitti, että karjalankielisen puheen kuuleminen voi aktivoida kielitaitoa. Tilaisuuksia tällaiseen lienee nykyään harvassa, mutta ainakaan vielä karjalan kielen tulevaisuus ei ole vailla toivoa.

Lähteet

- AHTIA, EDVARD V. 2014 (1938): *Karjalan kielioppi III. Lauseoppi*. Karjalan kielen seura, Helsinki.
- BUBRIH, D. V. – BELJAKOV, A. A. – PUNZINA, A. V. 1997: *Karjalan kielen murrekartasto*. LEENA SARVAS (toim.): Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 97. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- EVANS, BETSY E. 2002: An acoustic and perceptual analysis on imitation. DANIEL LONG ja DENNIS R. PRESTON (toim.): *Handbook of perceptual dialectology*, Volume 2, 95–112. John Benjamins, Amsterdam.
- FORSBERG, HANNELE 1988: *Pohjois-Karjalan murrenäytteitä*. Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö, Joensuu.
- GOOSKENS, CHARLOTTE – BEZOOIJEN, RENÉE VAN 2002: The role of prosodic and verbal aspects of speech in the perceived divergence of Dutch and English language varieties. JAN BERNS ja JAAP VAN MARLE (toim.): *Present-day dialectology. Problems and findings*, 173–192. Mouton de Gruyter, Berlin.
- HANSEN, SANDRA 2012: Dialektalitat, Dialektwissen und Hyperdialektalitat aus soziolinguistische Perspektive. SANDRA HANSEN, CHRISTIAN SCHWARZ, PHILIPP STOEKLE ja TOBIAS STRECK (toim.): *Dialectological and folk dialectological concepts of space. Current methods and perspectives in sociolinguistic research on dialect change*, 48–74. Linguae & Litterae. De Gruyter, Berlin.
- HÄMYNEN, TAPIO 2013: Rajakarjalaisen kieliyhteisön rapautuminen ja karjalankielisten määrä Suomessa. PEKKA SUUTARI (toim.): *Karjala-kuvaa rakentamassa*, 182–213. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1389. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- JESKANEN, MATTI 2005: Karjalan kieli ja karjalankieliset Suomessa. MARJATTA PALANDER ja ANNE-MARIA NUPPONEN (toim.): *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti*, 215–285. Studia Carelica Humanistica 20. Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta, Joensuu.
- KERSWILL, PAUL 2002: A dialect with 'great inner strength'? The perception of nativeness in the Bergen speech community. DANIEL LONG ja DENNIS R. PRESTON (toim.): *Handbook of perceptual dialectology*, Volume 2, 151–171. John Benjamins, Amsterdam.
- KETTUNEN, LAURI 1940: *Suomen murteet III A. Murrekartasto*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 188. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- KKS = *Karjalan kielen sanakirja* 1–6. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVI, 1–6. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki. 1968–2005.
- KUJOLA, JOH. 1910: *Äänneopillinen tutkimus Salmin murteesta*. Suomi IV:10. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- KUNNAS, NIINA 2007: *Miten muuttuu runokielten kieli. reaaliaikautkimus jälkitavujen A-loppuisten voikalijonon variaatiosta vienalaismurteissa*. Acta Universitatis Ouluensis. B 78 Humaniora. Humanistinen tiedekunta, Suomen kielen, informaatiotutkimuksen ja logopedian laitos. Oulun yliopisto, Oulu.
- 2013: Vienankarjalaisten kielikäsitteitä. PEKKA SUUTARI (toim.): *Karjala-kuvaa rakentamassa*, 289–330. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1389. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 2018: Viena Karelians as observers of dialect differences in their heritage language. MARJATTA PALANDER, HELKA RIIONHEIMO ja VESA KOIVISTO (toim.): *On the border of language and dialect*, 123–155. Studia Fennica Linguistica 21. Finnish Literature Society, Helsinki.
- LAAKSO, JOHANNA – SARHIMAA, ANNELI – SPILIOPOULOU ÅKERMARK, SIA – TOIVANEN, REETTA 2015: *Towards openly multilingual policies and practices. Assessing minority language maintenance across Europe*. Linguistic Diversity and Language Rights 11. Multilingual Matters, Bristol.
- LEMMETYINEN, ANNE-MARI 2015: *Karjalan kielen taival ei-alueelliseksi vähemmistökieleksi Suomessa*. Pro gradu -tutkielma. Suomen kieli, Itä-Suomen yliopisto. Saatavilla http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20150497/urn_nbn_fi_uef-20150497.pdf.
- LESKINEN, HEIKKI 1998: Karjala ja karjalaiset kielentutkimuksen näkökulmasta. PEKKA NEVALAINEN ja

- HANNES SIHVO (toim.): *Karjala. Historia, kansa, kulttuuri*, 352–382. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 705. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- MIELIKÄINEN, AILA – PALANDER, MARJATTA 2014: *Miten suomalaiset puhuvat murteista? Kansanlingvistinen tutkimus metakielestä*. Suomi 203. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- MORRIS, MIDORI YONEZAWA 2010: Regional stereotypes and the perception of Japanese vowel devoicing. DENNIS R. PRESTON ja NANCY NIEDZIELSKI (toim.): *A reader in sociophonetics*, 191–202. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 219. Walter de Gruyter, New York.
- MOSHNIKOV, ILIA 2014: *NUT-partisiipin variaatio Ilomantsin rajakarjalaismurteessa*. Pro gradu -tutkielma. Suomen kieli, Itä-Suomen yliopisto. Saatavilla http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20140271/urn_nbn_fi_uef-2.
- MÄKELÄ, MATTI 1993: *Suomen murteiden kin ja kaan, kään -liitteet. Morfologia ja leksikko*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 591. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- NIEDZIELSKI, NANCY A. 1999: The effect on social information on the perception of sociolinguistic variables. *Journal of language and social psychology* 18, 62–85. <https://doi.org/10.1177/0261927X99018001005>.
- NIEDZIELSKI, NANCY A. – PRESTON, DENNIS R. 2000: *Folk linguistics*. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 122. Mouton de Gruyter, Berlin.
- NIRVI, R. E. 1932: *Suistamon keskusmurteen vokalismi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- NUPPONEN, ANNE-MARIA 2011: *”Savon murre” savolaiskorvin. Kansa murteen havainnoijana. Publications of the University of Eastern Finland*. Dissertations in Education, Humanities, and Theology No 11. University of Eastern Finland, Joensuu. Saatavilla http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0354-9/.
- OJANEN, MUUSA 1988: Suomalais-karjalais-venäläisistä kontakteista. MUUSA OJANEN ja ILKKA SAVIJÄRVI (toim.): *Kielikontakteja I. Tutkimuksia venäjän ja itämerensuomalaisten kielten alalta*, 11–32. Kielitieteellisiä tutkimuksia – Studies in Languages n:o 13. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- OJANSUU, HEIKKI 1918: *Karjala-aunuksen äännehistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- PALANDER, MARJATTA 2000: Puhekielen tutkimuksen uudet haasteet. *Virittäjä* 104 (3), 436–441. Saatavilla <https://journal.fi/virittaja/article/view/40026>.
- PALANDER, MARJATTA 2015: Rajakarjalaistaustaisten ja muiden suomalaisten mielikuvia *karjalasta*. *Virittäjä* 119 (1), 34–66. Saatavilla <https://journal.fi/virittaja/article/view/41260>.
- PALANDER, MARJATTA – RIIONHEIMO, HELKA 2018: Imitating Karelian. How is Karelian recalled and imitated by Finns with Border Karelian roots? MARJATTA PALANDER, HELKA RIIONHEIMO ja VESA KOIVISTO (toim.): *On the border of language and dialect*, 85–122. Studia Fennica Linguistica 21. Finnish Literature Society, Helsinki.
- PURSCHE, CHRISTOPH 2010: Imitation und Hörerurteil – Kognitive Dialekt-Prototypen am Beispiels des Hessischen. CHRISTINA ADA ANDERS, MARKUS HUNDT ja ALEXANDER LASCH (toim.): *Perceptual Dialectology*. *Neue Wege der Dialektologie*, 152–177. Linguistik – Impulse & Tendenzen 38. Walter de Gruyter, Berlin.
- PYÖLI, RAIJA 1996: *Venäläistyvä aunuksenkarjala. Kielenukkoiset ja -sisäiset indikaattorit kielenvaihtolanteessa*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja n:o 18. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- 2007: Ottua libo jättiä? Aunuksenkarjalan revitalisaatiota Suomessa. PIIRKKO MUIKKU-WERNER, OSSI KOKKO ja HANNU REMES (toim.): *VIRSU III. Suomalais-ugrilaisia kohdekieliä ja kontakteja*, 153–164. Studies in Languages 42. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- 2011: *Livvinkarjalan kielioppi*. Karjalan kielen seura, Helsinki.
- PRESTON, DENNIS R. 1996: Whaddayaknow?: The modes of folk linguistic awareness. *Language Awareness* 5:1, 40–74. <https://doi.org/10.1080/09658416.1996.9959890>.
- 2013: Rajakarjalaiset ja muuttuva identiteetti. PEKKA SUUTARI (toim.): *Karjala-kuvaa rakentamassa*, 159–181. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1389. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- RAPOLA, MARTTI 1969: *Johdatus suomen murteisiin*. Kolmas painos. Tietolipas 4. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- RÄISÄNEN, ALPO 1996: Suomen *kaan*-liitteen alkuperä. *Virittäjä* 100 (3), 375–384. Kotikielen seura, Hel-

- sinki. Saatavilla <https://journal.fi/virittaja/article/view/38888>.
- SARHIMAA, ANNELI 2017: *Vaietut ja vaiennetut. Karjalankieliset karjalaiset Suomessa*. Tietolipas 256. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- SAVIJÄRVI, ILKKA 1986: Venäjän partikkeli *ni* karjalassa ja vepsässä. PEKKA HIRVONEN (toim.): *Rusistica II. Tutkielmia venäjän kielen ja itämerensuomalaisten kielten kontakteista*, 52–80. Kielitieteellisiä tutkimuksia – Studies in Languages n:o 6. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- SAVIJÄRVI, MUUSA 1995: Sympaattinen rakenne itäisissä itämerensuomalaisissa kielissä. MARJATTA PALANDER (toim.): *Murteiden matkassa. Juhlakirja Alpo Räisäsen 60-vuotispäiväksi*, 232–238. Studia Carelica Humanistica 6. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- TAMMINEN, HENRY 2017: Tämän kuluman murretta jotenkii. *Kuinka savonlinnalaiset tunnistavat kotimurteensa erityispiirteet?* Pro gradu -tutkielma. Suomen kieli, Itä-Suomen yliopisto.
- TRUDGILL, PETER 1988: On the role of dialect contact and interdialect in linguistic change. JACEK FISIĄK (toim.): *Historical dialectology. Regional and social*, 547–563. Mouton de Gruyter, Berlin.
- TURUNEN, AIMO 1959: *Itäisten savolaismurteiden äännehistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 253. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 1965: Suojärven murre. LAURI PELKONEN (toim.): *Suojärvi I*, 21–38. Suosäätiö.
- 1982: Raja-Karjalan murteet. YRJÖ-PEKKA MÄKINEN ja ILMARI LEHMUSVAARA (toim.): *Karjala 2. Karjalan maisema ja luonto*, 65–89. Karisto, Hämeenlinna.
- UUSITUPA, MILLA – KOIVISTO, VESA – PALANDER, MARJATTA 2017: Raja-Karjalan murteet ja raja-alueiden kielimuotojen nimitykset. *Virittäjä* 121 (1), 67–106.
- VAATTOVAARA, JOHANNA 2009: *Meän tapa puhua. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikana ja murrealueena*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1224, Tiede. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 2012: Spatial concerns for the study of social meaning of linguistic variables – An experimental approach. HANNA LEHTI-EKLUND, CAMILLA LINDHOLM ja CAROLINE SANDSTRÖM (toim.): *Folk-målstudier* 50, 175–209. Föreningen för nordisk filologi och författarna, Helsingfors.

MARJATTA PALANDER and HELKA RIIONHEIMO: How does the Border Karelian dialect differ from Finnish? A recognition test with North Karelians with Border Karelian roots

The present study examines non-linguists' perception of Karelian through a recognition test. The test group consists of 31 residents of the region of North Karelia in Finland, representing Karelian-speaking evacuees or their descendants. They were born between 1917 and 1969, and their families come from Suojärvi, Suistamo, Impilahti, Salmi or the eastern villages of Ilomantsi. The test had them listening to a short sample of the South Karelian variety, and their task was to estimate to what extent the sample corresponded to the Karelian spoken in their homes and also to what extent it differed from the North Karelian dialect (i.e. the eastern Savo dialects of Finnish).

The test proved to be difficult for many of the participants: 7 out of 31 did not specify any linguistic features in the sample. Nevertheless, the distinction between the present North Karelian dialect and the Border Karelian sample was recognised, and the sample was described in a general manner. Attention was mostly given to phonological features, most often to the dental affricate (e.g. *iče* 'self'). Moreover, the non-initial *h* (e.g. *järkieh* 'right away') the consonant gradation *st* : *ss* ~ *št* : *šš* (e.g. *muissa* 'remember', *hoășettih* 'was spoken') and diphthongisation of syllable-initial *aa* and *ää* (e.g. *hoășettih* 'was spoken', *piässä* 'away') are features that were most commonly imitated or described. There were very few

comments on morphological, lexical and syntactic features, even though some of the participants had detailed perceptions of how different the word order is between Border Karelian and Finnish.

The participants conceived Karelian features in various ways. Some of them replicated the expressions in a way that reflects the Finnish North Karelian dialect or standard Finnish, or they produced hyperdialectal forms; this implies that Karelian was not their mother tongue or an actively used language. However, more than a half of the participants produced at least part of the forms in a similarly to the original Karelian speaker in the sample. One-third of the participants produced Karelian forms that were not used in the sample.

The youngest informants, born between the 1950s and 1960s, specified more Karelian features than those born earlier. However, some of the older informants appeared to have been stimulated by the sample, remembering other Karelian expressions and phrases and reviving their Karelian language skills. Based on the test, it can be cautiously assumed that Karelian has been familiar among the second and third generation Border Karelians and that using Karelian could be revived if they had more chances to hear and speak the language.

Marjatta Palander
marjatta.palander@uef.fi
Suomen kieli
Itä-Suomen yliopisto
80101 Joensuu

Helka Riionheimo
helka.riionheimo@uef.fi
Suomen kieli
Itä-Suomen yliopisto
80101 Joensuu